

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

ВІСНИК

**Закарпатської
академії мистецтв**
Випуск 12

Збірник наукових праць

Ужгород
Закарпатська академія мистецтв
2019

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
TRANSCARPATHIAN ACADEMY OF ARTS

NEWSLETTER

Transcarpathian
Academy of Arts
№ 12

Bulletin of scientific and research works

Uzhhorod
Transcarpathian Academy of Arts
2019

ББК 85.103(4УКР)
УДК 7.03(477)
В 53

Дванадцятий випуск «Вісника Закарпатської академії мистецтв» містить наукові дослідження в галузі образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, дизайну та мистецької освіти України, що порушують проблеми взаємовпливів культур європейських народів та впровадження художньої освіти в мистецьких закладах, а також статті на пошану видатних культурно-громадських діячів та митців Закарпаття, переклади, огляди рецензії.

The eleventh issue of «The Newsletter of Transcarpathian Academy of Arts» contains scientific analysis of theoretical and practical researches in the sphere of fine and decorative-applied Arts, design and art education in Ukraine reviewing the problem of mutual influence of cultures of the European nations and implementation of art education in artistic establishments and commemoration of the famous artists of Transcarpathia; translations; reviews.

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Закарпатської академії мистецтв
від 14 квітня 2019 р., протокол № 8*

*Published according to the decision of the scientific council
of Transcarpathian Academy of Arts
14 April 2019, protocol № 8*

Рецензенти:

Олена ОЛЕНИНА, доктор мистецтвознавства, професор
(м. Харків)
Роман ЯЦІВ, кандидат мистецтвознавства, професор,
(м. Львів)

Reviewers:

Olena OLENINA, Ph. D. (art history), Professor
(Kharkiv)
Roman YATSIV, Ph. D. (art history), professor,
(Lviv)

ISSN 2520-6419

© Закарпатська академія мистецтв, 2019

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Іван НЕБЕСНИК, кандидат педагогічних наук, професор,
ректор Закарпатської академії мистецтв;
Микола МУШИНКА, академік Національної академії наук
України, доктор філологічних наук, професор;
Олександр КУПАР, доктор технічних наук
(архітектура), професор
Володимир ЗАДОРЖНИЙ, доктор історичних наук,
професор;
Віктор ДАНИЛЕНКО, доктор мистецтвознавства,
професор, академік Національної академії
мистецтв України, ректор Харківської державної
академії дизайну і мистецтв;
Ростислав ШМАГАЛО, доктор мистецтвознавства,
професор Львівської національної академії мистецтв;
Галина СТЕЛЬМАШУК, доктор мистецтвознавства,
професор Львівської національної академії мистецтв;
Володимир ВАСИЛЬЄВ, доктор культурології, професор Чувашського державного університету ім. І. М. Ульянова;
Микола ЯКОВЛЄВ, доктор технічних наук (технічна естетика), професор, головний вчений секретар Національної академії мистецтв України;
Федор ШАНДОР, доктор філософських наук, професор Ужгородського національного університету;
Сергій ФЕДАКА, доктор історичних наук, професор Ужгородського національного університету;
Іван ВОВКАНИЧ, доктор історичних наук, професор Ужгородського національного університету;
Михайло ПРИЙМИЧ, доктор мистецтвознавства, доцент Закарпатської академії мистецтв;
Одарка СОПКО, кандидат мистецтвознавства, доцент Закарпатської академії мистецтв;
Аттіла КОПРИВА, кандидат мистецтвознавства, доцент Закарпатської академії мистецтв;
Наталія РЕБРИК, кандидат філологічних наук, проректор Закарпатської академії мистецтв.

EDITORIAL BOARD:

Ivan NEBESNYK, Ph. D. (pedagogy), professor, rector of Transcarpathian Academy of Arts;
Mykola MUSHINKA, academician of National Academy of Science Ukraine, Ph. D. (philology), professor;
Alexander KUPAR, Ph. D. (architecture), professor;
Volodymyr ZADOROZHNYI, Ph. D. (history), professor;
Victor DANYLENKO, academician of the National Academy of Art of Ukraine, Ph. D. (art history), professor, principal of Kharkiv National Academy of Design and Art;
Volodymyr VASILIEV, Ph. D. (cultural studies), professor of I. M. Ulyaniv Chuvash State University;
Mykola YAKOVLYEV, Ph. D. (technical sciences, technical aesthetics), professor, chief scientific secretary of National Academy of Arts and Architecture of Ukraine;
Rostyslav SHMAGALO, Ph. D. (art history), professor, Lviv National Academy of Arts;
Halyna STELMASHCHUK, Ph. D. (art history), professor, Lviv National Academy of Arts;
Fedor SHANDOR, Ph. D. (philosophy), professor, Uzhhorod National University;
Serhiy FEDAKA, Ph. D. (history), professor, Uzhhorod National University;
Ivan VOVKANYCH, Ph. D. (history), professor, Uzhhorod National University;
Mykhaylo PRIYMYCH, Ph. D. (art history), associate professor, Transcarpathian Academy of Arts;
Odarka SOPKO, Ph. D. (art history), Transcarpathian Academy of Arts;
Attila KOPRYVA, Ph. D. (art history), associate professor, Transcarpathian Academy of Arts;
Nataliya REBRYK, Ph. D. (philology), pro-rector of Transcarpathian Academy of Arts.

ЗМІСТ

НАШІ ЮВІЛЕЇ _____	6	МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО _____	55
Марина КІЯК Захоплений життям: з нагоди 90-річчя від дня народження Еммануїла Петровича Миська _____	6	Ольга ПЕТРОВА Дитинство художника як гештальт-проект _____	55
Володимир ЗАДОРЖНИЙ Михайло Андрійович Балудянський: подвижник європейських цінностей і наукових досягнень. До 250-річчя від дня народження _____	9	Артур СОЛЕЦЬКИЙ Інсталяція у громадському середовищі: український досвід кінця ХХ – поч. ХХІ ст. _	58
Наталія РЕБРИК «Найбільший муж наших новіших часів...». До 145-річчя від дня народження Августина Волошина _____	13	Людмила АНДРУШКО Вплив чорного кольору на психіку та фізіологічні функції людини _____	63
ОСОБИСТОСТІ _____	24	Ярослава БОНДАРЧУК Вплив релігійно-світоглядних ідей на формування символів сонця та вогню в мистецтві первісного суспільства _____	69
Оксана ГАВРОШ Михайло Заяць: художник сонця і простору _____	24	Юрій КРИВОРУЧКО Вплив релігійно-світоглядних ідей на формування символів сонця та вогню в мистецтві первісного суспільства _____	79
Валентина МОЛЫНЬ Заслужений майстер народної творчості України _____	28	Дарина СКРИННИК-МИСЬКА Модернізм та авангард у теорії Клементя Грінберга _____	84
Валентина ДЖУРАНЮК		АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ _____	91
Олег РУДЕНКО Мирослав Ягода – митець, який жив у стіні _____	34	Петро ХОДАНИЧ Закарпатський дерев'яний сувенір 1970-1980 рр. _____	91
Олександр МАЛЕЦЬ, Наталія МАЛЕЦЬ Культурно-освітня діяльність Яцка Остапчука на Закарпатті у 20-30-х рр. ХХ ст. _____	41	Анастасія ВАРИВОНЧИК Законодавчі проекти України «Про народні художні промисли» _____	95
Сергій КНИРЕВИЧ, Ольга ЗУБКО Закарпатська «Одіссея» «Білоруса на службі УНР» – Олександра Максимовича Жиховича (1928-1939) _____	38	Роман ОДРЕХІВСЬКИЙ Національні особливості дизайну інтер'єру культових споруд України (перша третина ХХ століття) _____	98

УДК 17.023.6:37(477.87)»192/193
Остапчук(045)

Олександр МАЛЕЦЬ,
доктор історичних наук,
доцент, завідувач кафедри суспільних
дисциплін та фізичної культури
Мукачівського державного університету
м. Мукачево, Україна

Наталія МАЛЕЦЬ,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри громадського здоров'я та
гуманітарних дисциплін ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна

**КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ
ЯЦКА ОСТАПЧУКА НА ЗАКАРПАТТІ
У 20-30-х рр. ХХ ст.**

Малець О.О., Малець Н.Б. Культурно-освітня діяльність Яцка Остапчука на Закарпатті у 20-30-х рр. ХХ ст. Культурно-освітня діяльність Яцка Остапчука – відомого українського діяча кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., – цікава для науковців і громадських кіл тим, що вона яскраво віддзеркалює переплетіння соціальних і національних аспектів українського руху в зазначений період. Вона припала саме на час політизації українського національного руху в Галичині, Першої світової війни та Української революції 1917–1921 рр., міжвоєнний період перебування Закарпаття у складі Чехословаччини.

Я. Остапчук впливав на процес формування світоглядних орієнтацій українців Галичини і Закарпаття, захищав національні і соціально-культурні права українців, обстоював ідеї державності і соборності України. У своїй діяльності він зосереджувався на розв'язанні важливих суспільних проблем – формування національної самосвідомості, захист національних інтересів, створення інституцій громадянського суспільства, які й сьогодні залишаються надзвичайно актуальними.

Ключові слова: культура, освіта, світогляд, просвіта, самосвідомість, державність, суспільство, парламентаризм, нація, політика.

Ілюстрації до статті
«Мирослав Ягода – митець, який жив у стіні»

© Олександр Малець, Наталія Малець, 2019

Малець А. Е, Малець Н. Б. Культурно-просвітительська діяльність Яцка Остапчука в 20-30-х гг. ХХ века. Культурно-просвітительская деятельность Яцка Остапчука – известного украинского политика конца XIX – первой половины двадцатого века, представляет интерес для ученых и общественных кругов, ярко отражает взаимосвязь между социальными и национальными аспектами движения в указанный период. Он был в центре политического украинского национального движения в Галичине, Первой мировой войне и Украинской революции 1917-1921 гг, в межвоенный период пребывания Закарпаття в состав Чехословакии.

Я. Остапчук повлиял на процесс формирования национально-культурной ориентации украинцев Галичины и Закарпаття, защищал национальные и социально-культурные права украинцев, пропагандировал идею государственности и унификации Украины. В своей деятельности он влиял на решения важных социальных проблем – формирование национальной идентичности, защиты национальных интересов, создание институтов гражданского общества.

Ключевые слова: Культура, образование, мировоззрение, образование, самосознание, государственность, общество, парламентаризм, нация, политика.

Malets O. O., Malets N. B. Cultural and educational activity of Yatsko Ostapchuk in Transcarpathia in the 20-30s of the XX century. Cultural and educational activity of Yatsko Ostapchuk, a well-known Ukrainian figure at the end of the 19th and the first half of the 20th century is interesting to the scholars and public circles because it clearly reflects the interweaving of social and national aspects of the Ukrainian movement during the specified period. It came at the time of the politicization of the Ukrainian national movement in Galicia, the First World War and the Ukrainian Revolution of 1917-1921, the interwar period of Transcarpathia being part of Czechoslovakia. Yatsko Ostapchuk influenced the formation of ideological orientations of the Ukrainians of Galicia and Transcarpathia, defended the national and socio-cultural rights of Ukrainians, advocated the idea of statehood and the unity of Ukraine. In his activity, he focused on solving important social problems - the formation of national consciousness, the protection of national interests, the creation of civil society institutions, which today remain extremely relevant.

Keywords: culture, education, worldview, education, self-consciousness, statehood, society, parliamentarism, nation, politics.

Постановка проблеми. За роки утвердження української державності наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. розширено тематику досліджень, історична біографістика стала важливим напрямком української історичної науки. У переважній більшості наукових праць такого характеру розкрито творчу спадщину науковців, політиків, громадських діячів, які своєю діяльністю сприяли утвердженню національної ідеї.

Культурно-освітня діяльність Яцка Остапчука – відомого українського діяча кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., – цікава для науковців і громадських кіл тим, що вона яскраво віддзеркалює переплетіння соціальних і національних аспектів українського руху в зазначений період. Вона припала саме на час політизації українського національного руху в Галичині, Першої світової війни та Української революції 1917–1921 рр., міжвоєнний період перебування Закарпаття у складі Чехословаччини.

Я. Остапчук впливав на процес формування світоглядних орієнтацій українців Галичини і Закарпаття, захищав національні і соціально-економічні права українців, обстоював ідеї державності і соборності України. У своїй діяльності він зосереджувався на розв'язанні важливих суспільних проблем – формування національної самосвідомості, захист національних інтересів, створення інституцій громадянського суспільства, які й сьогодні залишаються надзвичайно актуальними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливим джерелом для написання даної статті є спогади Я. Остапчука "Подих з недавньої бувальщини. У радянську добу дослідники частково розробляли проблеми соціалістичного культурно-освітнього руху на західноукраїнських землях, але у відповідності до канонів пануючої ідеології [17]. Серед них варто виділити наукові праці М. Кравця, в яких згадується позиція Я. Остапчука в контексті діяльності РУРП і УСДП наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. [11]

Значний внесок у дослідження проблеми зробили українські історики в діаспорі. Джон-Пол Химка у наукових працях "Український соціалізм у Галичині (до розколу в радикальній партії 1899)" (1979) [27], "Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860–1890)" (2002) охарактеризував процес зародження українського соціал-демократичного та культурно-освітнього руху і роль Я. Остапчука в ньому [26]. П. Стерчо у монографії "Карпато-Українська держава. До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 рр." (Львів, 1994) охарактеризував роль Я. Остапчука у формуванні українських інституцій на Закарпатті, зокрема детально висвітлив його участь у створенні товариства "Просвіта" в Ужгороді (1920) [25].

У монографії "Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948)" (Ужгород, 1994) П. Магочій у додатках подав 81 біографію найвидатніших національних діячів Підкарпатської Русі, що брали активну участь у громадському житті після 1918 р. Відповідно до розробле-

них автором питань анкети, Я. Остапчука названо землевласником, українофілом з прочехословацькою політичною орієнтацією. Говорячи про його діяльність, автор об'єктивно зазначив, що Я. Остапчук у 1920 р. організував Соціал-демократичну партію Підкарпатської Русі і був її діяльним членом; до 1938 р. працював у Товаристві "Просвіта", був заступником голови; не відіграв ролі в автономному уряді, після приходу угорців емігрував у Чехію [13].

Після відновлення незалежності України у 1991 р. посилилась увага вітчизняних науковців до проблем суспільно-політичного та культурно-освітнього руху на західноукраїнських землях першої половини ХХ ст. та його лідерів. Зокрема, М. Кугутяк у статті «Радикальна партія в Східній Галичині» (1990), розглядаючи процес зародження й розвитку радикального руху у краї, виділив когорту талановитих організаторів, яких радикали висунули з народу [12]. У статті «Молоді радикали в суспільно-політичному житті Галичини» (1991) Я. Грицак проаналізував утворення нової структури українського політичного життя в краї наприкінці ХІХ ст. [6].

У численних працях, присвячених парламентській традиції галицьких українців у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., О. Аркуша показала, що в умовах перетворення мас населення із середньовічних підданих у громадян нового часу парламентаризм дозволяв відчувати себе співучасником системи влади, привчав людей до відповідальності за свої дії у політиці, підштовхував суспільство до структуризації на підставі нових груп інтересів, прискорював формування національної свідомості [4].

На сьогодні відсутні комплексні дослідження, присвячені ролі та місцю Я. Остапчука в суспільно-політичному та культурно-освітньому житті України. У наявній науковій літературі достатньо упущень, переключень, суперечностей, заідеологізованості.

Мета. Дослідження ролі Я. Остапчука в культурно-освітньому та громадсько-політичному житті на Закарпатті у 20-30-х рр. ХХ ст. Для цього необхідно дослідити особливості формування світогляду та перші політичні кроки в Русько-Українській радикальній партії та соціал-демократичній партії Підкарпатської Русі та їх роль у національно-культурному відродженні Закарпаття у складі Чехословаччини.

Вперше думка про долю Закарпаття виринула у Я. Остапчука під час його парламентської діяльності, коли він відгукнувся у 1907 р. на просьби селян с. Бічке біля Будапешту про зловживання графів Межерціхів на жнивях. Повертаючись з подорожі, Я. Остапчук зустрівся із закарпатськими селянами на вокзалі Будапешту. Після зустрічі йому пригадалася прочитана ним розповідь про зустріч М. Драгоманова із селянами Сваляви у 1870-х рр. Тоді він писав, що «було б чудо, коли б це наше плем'я залишилося довше жити. Воно гине, і, мабуть, загине» [17:400]. Тоді Я. Остапчук мріяв: «...розбудити б тільки в них самосвідомість, дати крихітку світла, влити надію в їхні серця. От коли б небеса післали

цим людям якого щирого і завзятого провідника, то вони напевно зірвалися б на рівні ноги і пішли б за ним до світла, до нового життя...» [18:467]. Ці думки переслідували його аж до 1912 р. – переїзду на Закарпаття.

Наприкінці червня 1914 р. Я. Остапчук, випадково зустрівшись з І. Франком на вулиці Зиблікевича у Львові), ніби прозвітував за перші два роки життя в Закарпатті: «Малу роботу дається робити, і я таки вже щось роблю. Люди приходять до мене, і я читаю їм дещо такого, що їх цікавить і розважає як малих дітей. Ніхто не перешкоджає нам. Але, велика, масова робота – інша справа. До неї мадяри мабуть поставились би вороже. Зрештою я мушу чекати, поки не дістану місцевого громадянства, бо мадяри могли б мене викинути» [9:54].

Коли у грудні 1918 р., за участю галицьких соціал-демократів (Р. Яросевич, О. Безпалко, В. Устиянович та ін.) була створена легальна, опозиційна до уряду ЗУНР, організація - Селянсько-робітничий союз (СПС), то Я. Остапчук підтримав його програмні цілі – перетворити капітало-бюрократичний лад на соціалістичний, знищити станові привілеї, національний і релігійний гніт, економічну експлуатацію [7:77].

На з'їзді 30-31 березня 1919 р. в Станиславіві виступив з доповіддю про земельне питання, яка викликала особливий інтерес у делегатів з'їзду [10: 31]. Його вирішення він пропонував здійснити за зразком земельної реформи Директорії. Проте відстоював державницькі позиції, заявляючи: «Перше збудувати хату, а потім братись до соціалізму» [29].

Я. Остапчук підтримав резолюцію закарпатських українців в Станиславіві 29 квітня-1 травня про з'єднання всіх українських земель «в одну державу в формі Народної Республіки». З'їзд закликав українців Наддніпрянщини, Галичини і Буковини до допомоги у боротьбі з окупантами [16:49].

На думку Я. Остапчука, «угорські українці не дали себе цілком вбити і мимо немилосердного гніту зберігали свій народний характер, мову, звичаї, так як Українці з другого боку Карпат. Угорські Українці творять найбільш занедбану галузь українського народу. Люд стоїть соціально тут низько, а морально й матеріально так бідний, як ніде більше. Донедавна не мав ніяких своїх правних заступників і тому на кождому кроці його нищено й гноблено» [19: 120].

Згадував Я. Остапчук М. Драгоманова, який у 1880-х рр. проживав у Закарпатті серед «угорських українців» і «бачив їх нужду на свої власні очі». Вселяло оптимізм лише те, що «угорські українці вповні заховали, це їх мова й народні пісні» [19: 121]. Він вважав, що для українців краю після Першої світової війни і розпаду Австро-Угорської імперії настали кращі часи.

Роздумуючи над тим, «до кого звертатися і як устроїти свої державу та народне життя», Я. Остапчук відкидав москвофільську орієнтацію, називав її реакційною. Він був переконаний, що цей люд (закарпатські українці) скоро пробудиться і у своєму нутрі стане тим, чим був досі. Плекатиме свою народню мову, як і його брати за Карпатами і в сьо-

годнішній великій добі соціальних потрясінь займе належне йому місце в сім'ї народів» [19: 120].

Після розпаду Австро-Угорщини Я. Остапчук поринув у громадсько-політичне життя краю. Майже одночасно утворилися Головна Народна Руська Рада в Ужгороді і Народна Руська Рада в Пряшеві. На перших порах Ужгородська Народна руська рада не мала чіткої програми, хотіла залишитися в рамках Угорської держави і добиватися від неї дозволу на навчання в народних школах рідною мовою і церковної автономії.

Я. Остапчук був на боці Пряшівської народної руської ради, яку очолював о. Омелян Невіцький. Ця рада була активнішою, мала прогресивнішу програму, виступала за злуку з Україною, «як тільки настане там порядок, або з чеською республікою якщо там скорше запанує лад» [19: 122]. Ентузіазм керівника ради підтримали селяни, які розпочали активну просвітньо-культурну та економічну роботу. Майже у всіх селах утворилися відділи Народної-русської ради. Однак ця праця припинилася після вступу чеських військ на територію Закарпаття.

З обуренням Я. Остапчук сприйняв утворення «Карпато-русської народної ради» з програмою московських чорносотенців та вихід російською мовою «Голоса русского народа». Ця рада проголошувала культурну і мовну єдність Підкарпатської Русі з Росією, не питаючи думки мешканців краю. Він не сприймав роботи москвофілів, до яких негативно ставилися місцеві селяни.

В особі малих сільських господарів і безземельного сільського пролетаріату Я. Остапчук вбачав опору новоствореної СДПР. Він проаналізував, що «багато землі і, що найважливіше, найбільше урожайної є в руках багатирів, чужинецьких поміщиків, священників і ріжних спекулянтів, дві третини всіх лісів і пасовиськ є в руках поміщиків; селяни мають тільки гіршу третину. Право ловів належало до поміщиків і мужикам не вільно було відстрілювати і відганяти шкідну звірину, що нищила овочі їх важкої праці» [19: 122]. До важкого соціально-економічного становища селян він додавав той факт, що під час Першої світової війни «ціла майже угорська Україна була знищена і спустошена. Винагороджено тільки поміщиків, священників і урядників. Мужичийський люд, що найбільше витерпів, не дістав нічого» [19: 122].

За умов, коли на політичній карті Підкарпатської Русі почали з'являтися нові політичні партії, Я. Остапчук виступив з ініціативою створення соціал-демократичної партії на нараді 16 травня 1920 р. Тоді ж було обрано і партійне керівництво в такому складі: Я. Остапчук, Є. Пуза, С. Клочурак, В. Шуба, В. Климпуш, І. Товтин, І. Михалко та І. Чулак [20: 27].

В організаційному плані соціал-демократи краю були зв'язані з Чехословаччиною соціал-демократичною партією, а в своїй діяльності спиралися на основні принципи II Інтернаціоналу. Вони виступали проти насильницьких методів досягнення мети, за здійснення всіх перетворень мирним парламентським шляхом. Соціал-демократи підтримували найтісніші зв'язки з селянством Підкарпатської

Русі, виступали виразником його інтересів та вимог. Загалом це була реформістська, парламентська партія. Офіційним друкованим органом партії спочатку була газета «Народ», а згодом – «Вперед» на руській та «Eloge» на угорській мові [21: 36].

У національному питанні соціал-демократи завжди стверджували ідею єдності між українським народом та русинами. Газета «Вперед» з перших днів виходу друкувалася найбільш наближеною до літературної українською мовою, а згодом одна з перших в краї перейшла на український фонетичний правопис.

Я. Остапчук розумів складність політичної ситуації в Підкарпатській Русі. Лідери Чехословацької держави, хоча обіцяли надати автономію, право розпоряджатися всіма ресурсами, але не поспішали з введенням її в дію, перетворюючи економіку краю в джерело сировини для держави й вигідні ринки збуту. Перші роки панування чеських урядовців показали, що хоч позитивні зміни на краще відбувалися, але багато проблем залишалися нерозв'язаними – це питання про встановлення державного контролю над найважливішими видами виробництва, соціальне становище робітників, нерозв'язаність аграрного питання, надання політичних прав і т. д. [5: 70]. Напруженню політичного становища сприяли низький рівень заробітної плати, високі податки, безземелля і малоземелля. Як вище зазначалося, лідери соціал-демократичної партії Підкарпатської Русі Я. Остапчук, Є. Пуза, С. Клочурак тісно співпрацювали з соціал-демократичною партією Чехословаччини.

Напруження політичної ситуації позначилося на святкуваннях Першого травня. Соціал-демократи Підкарпатської Русі брали участь у проведенні мітингів, демонстрацій, урочистих зборів, а подекуди й страйків. Їхні вимоги мали не тільки економічний, але й політичний характер. Я. Остапчука та інших соціал-демократів обурювало те, що на державні посади уряд призначав переважно чехів, євреїв, емігрантів, а ігнорував місцеву інтелігенцію.

Ще одним джерелом напруження ситуації в краї стало призначення Г. Жатковича, уродженця Закарпаття, юриста за професією, який проживав в еміграції в США, на посаду губернатора. Сам Г. Жаткович, будучи в США, чимало працював серед емігрантів-русинів, доводив доцільність включення Закарпаття до складу Чехословаччини. Соціал-демократична партія Підкарпатської Русі на чолі з Я. Остапчуком підтримувала це призначення [2, арк. 176]. Таку ж позицію займали Центральна Руська національна рада на чолі з А. Волошиним, Русинська національно-соціалістична партія на чолі з М. Брашайком. Однак всі інші політичні сили краю дане призначення не підтримували.

Основу СДПР склали робітники різних національностей. Протягом 1920-х років соціал-демократи зміцнювалися організаційно, їх лідери Я. Остапчук, Є. Пуза, Я. Нечас набували досвіду роботи в складних політичних умовах.

Я. Остапчук та під його впливом соціал-демократичні осередки чимало уваги приділяли прове-

денню культурно-освітньої роботи серед населення краю, виступали прихильниками української мови і підтримували товариство «Просвіта» в його роботі. Одним із основних опонентів Я. Остапчука і соціал-демократичної партії Підкарпатської Русі була Карпато-руська трудова партія на чолі з колишнім галицьким москвофілом А. Гагатком. Вона виступала за реставрацію дожовтневих (1917 р.) порядків у Росії, включення Закарпаття до складу Росії і запровадження російської мови на території краю [1, арк. 7].

Лідери соціал-демократів Підкарпатської Русі Я. Остапчук, Є. Пуза та ін. не підтримали в 1922 р. консолідаційні зусилля Хліборобської, Карпато-Руської Трудової, Землеробської автономної партії та Підкарпатського Землеробського Союзу щодо об'єднання в одну партію [2, арк. 156]. Соціал-демократи вважали, що занадто різними були політичні орієнтації цих партій і об'єднати їх в одній програмі неможливо. Я. Остапчук прогнозував короткотривалість такої коаліції. Вже у січні 1924 р. ця коаліція розпалася [15].

Активною була передвиборча і парламентська діяльність Я. Остапчука в 1920-х роках. У Підкарпатській Русі тричі проводили вибори до чехословацького парламенту (1924, 1925 і 1929 рр.). Загалом чехословацькі урядові кола довго не наважувалися на проведення виборів у Закарпатті. Згідно з виборчим законом вибори мали бути проведені ще в другій половині 1920 р., тобто не пізніше 90 днів після проведення чеських виборів (ці 90 днів минули ще 20 липня 1020 р.). Тодішній міністр закордонних справ Чехословаччини Е. Бенеш, виступаючи у Лізі Націй з приводу автономії Закарпаття, мотивував зволікання надання автономії і проведення виборів недостатньою політичною, культурною зрілістю населення краю, роздрібненістю політичних партій Підкарпатської Русі. Але після довгих зволікань вибори були призначені лише на березень 1924 р.

Виборча кампанія соціал-демократів тривала більше двох місяців. Соціал-демократи ввійшли до урядової коаліції разом з Республіканською партією землеробського і малоземельного люду, Русинською хліборобською партією, Карпато-Руською трудовою партією землеробів, яку підтримували національні соціалісти, Руською народною партією, Громадянською партією. У своїх виступах на передвиборчих зборах, мітингах Я. Остапчук виступав за надання широкої автономії краю, підвищення заробітної плати, ліквідацію безробіття, проведення земельної реформи, зниження податків, надання допомоги безробітним, гарантування свободи слова, друку тощо.

Соціал-демократи Підкарпатської Русі на виборах 1924 р. набрали 20 998 голосів, що дало можливість отримати 1 мандат у сейм Чехословацької республіки. Послом до сейму став Я. Остапчук [1, арк. 1].

Однак, лише більше року Я. Остапчук працював у сеймі Чехословацької республіки. У зв'язку з кризою коаліційного режиму в Чехословаччині були достроково призначені нові парламентські вибори,

які відбулися 15 листопада 1925 р. На них для Закарпаття збільшилася нижня межа кількості голосів для проходження у сейм – до 31 000 голосів, а в сенат – до 32 552.

Соціал-демократи водночас не припиняли боротьби за соціально-економічні права українців краю. Важливим напрямком діяльності партії була страйкова боротьба. Досвід організації страйків в Галичині на початку ХХ ст. знадобився Я. Остапчуку і у Підкарпатській Русі. Виступи селянства у першій половині 1924 р. були спрямовані, головним чином, проти екзекуцій, за зменшення податків.

Наприкінці 1926 р. економіка Чехословаччини стабілізувало, припинилося скорочення виробництва і зменшилося безробіття в Підкарпатській Русі. За ініціативою чехословацького уряду проводилася адміністративна реформа, яка суттєво обмежувала повноваження місцевих органів. Я. Остапчук виступив проти неї, засудивши дії пражського уряду. Соціал-демократи спільно з іншими партіями краю організували масові збори протесту проти адміністративної реформи. Однак, незважаючи на акції протесту, 14 червня 1927 р. пражський парламент затвердив закон про адміністративну реформу.

Наприкінці 1920-х років Я. Остапчук відходить від активної роботи в керівництві соціал-демократичної партії. Це пов'язано, передусім, з тим, що наприкінці 1929 р. Руська соціал-демократична робітничка партія прийняла рішення про об'єднання з впливовою в той час Чехословацькою соціал-демократичною партією (ЧСДП). В умовах економічної кризи початку тридцятих років ця партія схвалила нову програму на з'їзді у вересні 1930 р. Схвалена з'їздом програма визнавала, що влада в Чехословаччині належить капіталістам. Пролетаріат становить більшість населення, але до взяття влади не готовий [2, арк. 175]. Я. Остапчук був серед тих, хто виступав проти об'єднання партії та не поділяв позицію ЧСДП щодо уряду як такої, що не відповідає інтересам українців Закарпаття.

Паралельно з політичною діяльністю в лавах соціал-демократичної партії в 1920-х рр. Я. Остапчук активно включився у громадсько-культурне життя краю.

Я. Остапчук став одним із співзасновником товариства «Просвіта» на Підкарпатській Русі. На підготовчому етапі створення товариства наприкінці 1919 р. він не брав участі. У директорській канцелярії Ужгородської учительської семінарії 30 грудня 1919 р. відбулася перша нарада з приводу створення просвітницької організації. В ній взяли участь А. Волошин, Ю. Брацайко, С. Фендик, М. Творидло, А. Штефан, Г. Стрипський. На нараді, після жвавої дискусії про пекучі проблеми культурного життя Закарпаття, було вирішено заснувати просвітнє товариство та обрано комітет для написання статуту в складі трьох чоловік: А. Волошина, Г. Стрипського, М. Творидла [2, арк. 210].

8 березня 1920 р. Цивільне управління повідомило А. Волошина про затвердження статусу «Просвіти» і дозволило її діяльність. 29 квітня 1920 р.

відбулися перші збори товариства «Просвіта» на Підкарпатській Русі. Яцко Остапчук був серед тих, хто активно пропагував заснування цього товариства. Будучи галичанином, що прилучився до пробудження національної свідомості у Збараському повіті, Я. Остапчук усвідомлював значення цієї події для Закарпаття. У своїх спогадах про перші збори «Просвіти», він згадав листівку, яка запрошувала підкарпатських русинів на установчі збори: «Пам'ятайте на день 29 цвітня, на той день весни в Підкарпатській Русі. Най не буде ні одного села, ні одного города, з котрого не прибув би хоть один делегат, щоби повитати молоде товариство від своїх братів та сестер. Ширіть той поклик і подавайте його від села до села, від хати до хати, від рук до рук» [10: 3]. Витонченими літературно-художніми словами він передав атмосферу на початку зборів: «Послі Служби Божої в катедральній церкві пустився нарід довшими рядами до бувшого жупанського дому і переповнив салю призначену для зборів. Всі не помістилися в салі і через отворені двері прислуховувалися. На лицях наших добродішних селян ясніла радість, чекання приємної незвичайної події. Так чекає на животворну небесну росу ізсушена, зівяла рослина після довготривалої спеки» [10: 4].

Загальні збори відкрив д-р Юлій Брацайка від імені членів-засновників. Президію зборів очолювали генерал Парі, д-р Іван Брейха – адміністратор Підкарпатської Русі, Йосиф Пешек – шкільний референт і комісар поліції. Ю. Брацайка, насамперед, пояснив велике історичне значення перших зборів нашого народу для піднесення і ширення освіти, а також головне завдання «Просвіти» – організація читалень і «почин економічний».

Напружена атмосфера зборів не дала змоги працювати за порядком денним. Я. Остапчук писав, що «до якої нечуваної міри дійшла лють наших ворогів, доказує факт, що д-р Антоній Бескид, адвокат, чоловік у поважнім віку і інтелігент, наганявся палицю на нашого заслуженого патріота директора о. Августина Волошина і хотів його побити» [10: 5]. Коли Я. Остапчук хотів виступити, то Андрій Гагатко не дав можливості це зробити. За таких умов комісар поліції розвізав збори.

Я. Остапчук дізнався, що д-р І. Брейха (цивільний адміністратор Підкарпатської Русі) і поліція одночасно повідомили центральну владу про ці збори. У поліційному звіті об'єктивно інформувалося про перебіг зборів, а д-р І. Брейха, не знавши, що поліція надіслала свій звіт, повідомив, що на початку святочної промови Ю. Брацайка збори були розпущені, бо його народ не хотів слухати. Для Я. Остапчука це було підтвердженням тої думки, що зрив зборів був давно вже спланований та інформація І. Брейхи була наперед заготовлена.

Я. Остапчук разом зі своїми колегами-засновниками вирішили звернутися особисто до президента Т. Масарика, який вислухав їх звіт і вимоги делегації. Більшість з них задовільнив. Зокрема через кілька тижнів д-р І. Брейха був відкликаний до Праги [8: 100].

Всупереч намаганням москвофілів, збори продовжили роботу 9 травня 1920 р. у цьому ж будинку.

Про історію товариства «Просвіта» на українських землях і його значення на Підкарпатській Русі говорив Я. Остапчук. Інженер М. Творидло виголосив реферат про те, як «Просвіта» веде до добробуту». А про діяльність читалень «Просвіти» на селі виступив д-р Іван Новаківський. Вітальні телеграми першим зборам «Просвіти» в Ужгороді надіслали Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові, товариство «Просвіта» у Львові, Українська жіноча громада у Відні та ін. [2, арк. 203].

Головою товариства було обрано одноголосно Ю. Брацайка. Я. Остапчук разом з о. А. Волошином, Н. Долинаєм, І. Панькевичем, В. Шубою, А. Стефаном, Н. Желтваем, М. Творидлом, В. Гаджегою, П. Медведем, Г. Стрипським, С. Ключураком, М. Полянським, І. Чумаком, А. Товтом і П. Бокшаєм увійшли до Головного Відділу [2, арк. 202].

Я. Остапчук прагнув, що у кожному селі працювала читальня «Просвіти». Адже через них можна було прилучити селянство до української ідеї. Загалом на кінець 1937 р. «Просвіта» нараховувала 18 612 членів, 14 філій, 225 читалень. Крім цього, в товаристві існувало 152 театральні гуртки, 88 хорів, 18 оркестрів, 45 спортивних товариств [3, арк. 7]. Крім цього, Я. Остапчук, як просвітянин, намагався залучити до культурно-освітньої роботи вчительство краю. У 1923 р. він став співзасновником Педагогічного товариства Підкарпатської Русі разом з А. Волошином, Ю. Реваєм, В. Желіваем, О. Маркушем та ін. Метою товариства було: «служити всім потребам просвітнього розвою і народного виховання руського народу...» [28, с. 120].

Спільно з Ю. Брацайком, Є. Пузою, А. Волошином, В. Гаджегою, С. Ключураком, Я. Остапчук став співзасновником 4 травня 1920 р. «Товариства воєнних інвалідів, вдов і сирот на Подкарпатській Русі «Над/я» в Ужгороді» [7, с. 78]. Перша світова війна, угорська революція та румунська окупація спричинили появу на Підкарпатській Русі 26 тис. інвалідів війни, вдів та сиріт, серед яких 85% становили русини. Для надання цим людям матеріальної допомоги у квітні 1920 р. при Цивільному управлінні утворено реферат соціальної опіки. Товариство «Надія» виступало в ролі своєрідного посередника між рефератом соціальної опіки та інвалідами війни, вдовами і сиротами. Діяльність товариства регламентували статутом, в якому було зазначено його мету: «займатися наданням матеріальної і моральної допомоги інвалідам, вдовам і сиротам» [23].

Після окупації Закарпаття хортистською Угорщиною, на родину Остапчуків накопилася угорська репресивна машина. Самого 66-літнього Яцка Остапчука, разом з шістьма селянами з Страбичова, побили і засудили на смертну кару. І тільки завдяки старанням дочки Анди Остапчук (Науменко) – відомої оперної співачки, вдалося повторно провести розслідування цієї справи і вирвати його з рук мадярських гонведів.

Я. Остапчуку після звільнення було вручено декрет про вигнання з краю. Так само зроблено і з си-

ном Володимиром, який також був приречений на кару смерті. Решта родини, за винятком доньки Ірини, була також змушена залишити нашу землю.

Зразу після звільнення з угорської в'язниці Я. Остапчук переїхав за допомогою доньки Ірини у Словаччину і жив якийсь час біля Братіслави. Там збиралась майже вся родина, але незабаром розійшлись хто куди. Я. Остапчук разом з дружиною переїхав до Старої Болеслави, біля Праги, і жив там при доньці Дарії, працював над своїми споминами.

У 1957 році донька Ірина забрала батьків до себе в Ужгород. Повертаючись зі Львова, куди Я. Остапчук був запрошений директором Інституту суспільних наук академіком Крип'якевичем (його супроводжувала внучка). Я. Остапчук простудився і помер 1959 року, проживши 86 років [14].

Таким чином, Я. Остапчук, працюючи в Закарпатті у 1920-30-х років, став одним із лідерів національного табору краю. Перебуваючи в лавах соціал-демократичної партії, «Просвіти», Педагогічному товаристві та ін., він послідовно пропагував і відстоював українську державно-соборницьку ідею, поборював русофільську орієнтацію. Значний галицький політичний досвід Я. Остапчук зміг застосувати в нових політичних умовах, коли Закарпаття перебувало в складі Чехословаччини.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

1. Державний архів Закарпатської області. – Ф. 12. оп. 3, спр. 207; 208; Ф. 29, оп. 3, спр. 109.

2. Національна бібліотека ім. В. Стефаника (м. Львів) у відділі рукописів. – Ф. 1 (Наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ) м. Львів (1873-1939)), оп. 1, спр. 493; 546; Ф. 309, оп. 1, спр. 1415; Ф. 9 (Колекція окремих надходжень), спр. 556.

3. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 146 (Галицьке намісництво (1854-1921)), оп. 4, спр. 3548.

4. Аркуша О. Вибори до Галицького сейму 1901 р.: до проблеми політичної модернізації українського суспільства Галичини // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – Вип. 38. – С. 171-218.

5. Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – на початку XX ст. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2000. – Вип. 6. – С. 68-90.

6. Грицак Я. «Молоді» радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки Наук. тов. ім. Т. Шевченка. – 1991. – Т. ССХІІ. – С. 71-110.

7. Грицак Я. Й. Драгоманов, Франко і дилема українського соціалізму // Штрихи до наукового портрета Михайла Драгоманова: 36. наук. праць. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 75-83.

8. Дубрівський П. Культурно-просвітня робота в таборі Фрайштадт // Союз визволення України у Відні (1914-1918). – Нью-Йорк, 1979. – С. 99-155.

9. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині. Нарис історії (1899-1918 рр.). – К.: Основні цінності, 2000. – 168 с.

10. З нагоди десятилітнього ювілею існування товариства «Просвіта» на Підкарпатській Русі (29.IV.1920. – 29.VI.1930.). – Ужгород: Свобода, 1930. – 38 с.

11. Кравець М. М. До питання про русько-українську радикальну партію у Східній Галичині в 90-х роках XIX ст. // 3 історії західноукраїнських земель. 36. Статей. – К., 1957. – Вип. 2. – С. 124-140.

12. Кузтяк М. Радикальна партія в Східній Галичині // Укр. іст. журн. – 1990. – № 10. – С. 55-63.

13. Магочій П. Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948). – Ужгород, 1994. – 296 с.

14. Малець О. Громадсько-політична діяльність Я. Остапчука // Наукові записки ДУ. – Ужгород, 1992. – С. 32-41.

15. Мишуга Л. Підкарпатська Русь. Сучасний стан. – Відень: Накладом «Українського прапору», 1921. – 46 с.

16. Мушинка М. Резолюція з'їзду закарпатських українців у Станіславі (Івано-Франківськ) 3 травня 1919 р. // Науковий збірник товариства "Просвіта" в Ужгороді. – Ужгород, 2000. – Річник IV. – С. 48-50.

17. Остапчук Я. Подих з недавньої бувальщини // Збаражчина. – Торонто, 1964. – С. 183-465.

18. Остапчук Я. Про своє життя на Закарпатті і про свою родину // Збаражчина. – Торонто, 1964. – С. 465-472.

19. Остапчук Я. Угорська Україна, її стан і завдання чеської політики // Календар «Вперед», 1920. – С. 120-122.

20. Ортоскоп. Державні змагання Прикарпатської України. – Відень, 1924. – 56 с.

21. Осечинський В. К. До питання про роль соціал-демократії Галичини в революційному русі доби імперіалізму // Вісн. Львів, ун-ту. Серія іст. – 1967. – Вип. 4. – С. 32-43.

22. Патер І. Г. Союз визволення України: проблеми державності і соборності. – Львів Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – 346 с.

23. Стахів М. Західна Україна та політика Польщі, Росії і Заходу (1972-1918): У 2 тт. – Скрептон, 1958. – Т. 1. – 208 с.

24. Стахів М. На переломі. Коротка історія українського політичного руху в новіших часах. – Львів: Самоосвіта, 1938. – 48 с.

25. Стерчо П. Карпато-Українська держава. – Львів, 1994. – 188 с.

26. Химка Дж.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860-1890 рр.). – К.: Основні цінності, 2002. – 382 с.

27. Химка Дж.-П. Український соціалізм Галичини (до розколу в радикальній партії 1899 р.) // Journal of Ukrainian Graduate Studies. – № 7. – 1979. – Р. 33-51.

28. Федака П. Нарис історії товариства «Просвіта» Карпатської Русі-України (120-1939). – Ужгород, 1991. – 192 с.

29. Шаповал М. Щоденник // Свобода. – Нью-Йорк, 1959. – 13 лютого.

REFERENCES

1. Derzhavnyy arkhiv Zakarpat-s'koyi oblasti. – F. 12. op. 3, spr. 207; 208; F. 29, op. Z, spr. 109.

2. Natsional'na biblioteka im. V. Stefanyka (m. L'viv) u vid-dil rukopysiv. – F. 1 (Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka (NTSH) m. L'viv (1873-1939)), op. 1, spr. 493; 546; F. 309, op. 1, spr. 1415; F. 9 (Kolektsiya okremykh nadkhodzhen'), spr. 556.

3. Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrainy u m. L'vovi. – F. 146 (Halyts'ke namisnytstvo (1854-1921rr.)), op. 4, spr. 3548.

4. Arkusha O. Vybyry do Halyts'koho seymu 1901 p.: do problemy politychnoyi modernizatsiyi ukraiyins'koho suspil'stva Halychyny // Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya istorychna. – L'viv: LNU im. I. Franka, 2003. – Vyp. 38. – S. 171-218.

5. Arkusha O. Parlament-s'ka tradytsiya halyts'kykh ukraiyintsiv u druhiy polovyni XIX – na pochatku XX st. // Ukraina: kul'turna spadshchyna, natsional'na svidomist', derzhavnist'. – 2000. – Vyp. 6. – S. 68-90.

6. Hrytsak YA. «Molodi» radykaly v suspil'no-politychnomu zhytti Halychyny // Zapsyky Nauk. tov. im. T. Shevchenka. – 1991. – T. SSKHKHIII. – S. 71-110.

7. *Žrytsak YA.Y.* Drahomanov, Franko i dylema ukrajin-s'koho sotsializmu // *Shtrykhy do naukovoho portreta Mykhayla Drahomanova: 36. nauk. prats'.* – K.: Nauk, dumka, 1991. – S. 75-83.

8. *Dubrivs'kyi P.* Kul'turno-prosvitnyya robota v tabori Frayshtadt // *Soyuz vyzvolennya Ukrainy u Vidni (1914-1918).* – N'yu-York, 1979. – S. 99-155.

9. *Zhernokleyev O.* Ukrain's'ka sotsial-demokratiya v Halychyni. Narys istoriyi (1899-1918 rr.). – K.: Osnovni tsinnosti, 2000. – 168 s.

10. Z nahody desyatylyt'n'oho yuvileyu isnuvannya tovarystva «Prosvita» na Pidkarpats'kiy Rusy (29.IV.1920. – 29.VI.1930.). – Uzhhorod: Svoboda, 1930. – 38 s.

11. *Kravets' M.M.* Do pytannya pro rus'ko-ukrajin's'ku radykal'nu partiyu u Skhidniy Halychyni v 90-kh rokakh XIX st. // 3 istoriyi zakhidnoukrajin's'kykh zemel'. 36. Statey. – K., 1957. – Vyp.2. – S.124-140.

12. *Kuhutyak M.* Radykal'na partiya v Skhidniy Halychyni // *Ukr. ist. zhurn.* – 1990. – № 10. – S. 55-63.

13. *Mahochiy P. R.* Formuvannya natsional'noyi samosvidomosti: Pidkarpats'ka Rus' (1848-1948). – Uzhhorod, 1994. – 296 s.

14. *Malets' O.* Hromads'ko-politychna diyal'nist' YA. Ostapchuka // *Naukovi zapysky DU.* – Uzhhorod, 1992. – S. 32-41.

15. *Myshuha L.* Pidkarpats'ka Rus'. Suchasnyy stan. – Viden': Nakladom «Ukrain's'koho praporu», 1921. – 46 s.

16. *Mushynka M.* Rezolyutsiya z'lyzdu zakarpats'kykh ukrajin'tsiv u Stanislavi (Ivano-Frankiv's'k) 3 travnya 1919 r. // *Naukovyy zbirnyk tovarystva "Prosvita" v Uzhhorodi.* – Uzhhorod, 2000. – Richnyk IV. – S.48-50.

17. *Ostapchuk YA.* Podykh z nedavn'oyi buval'shchyny // *Zbarazhchyna.* – Toronto, 1964. – S.183-465.

18. *Ostapchuk YA.* Pro svoye zhyttya na Zakarpatti i pro svoyu rodynu // *Zbarazhchyna.* – Toronto, 1964. – S. 465-472.

19. *Ostapchuk YA.* Uhors'ka Ukrayina, yiyi stan i zavdannya ches'koyi polityky // *Kalendar «Vpered»*, 1920. – S. 120-122.

20. *Ortoskop.* Derzhavni zmahannya Prykarpats'koyi Ukrainy. – Viden', 1924. – 56 s.

21. *Osechyn's'kyi V. K.* Do pytannya pro rol' sotsial-demokratiyi Halychyny v revolyutsiyonomu rusi doby imperializmu // *Visn. L'viv, un-tu. Seriya ist.* – 1967. – Vyp. 4. – S. 32-43.

22. *Pater I. I.* Soyuz vyzvolennya Ukrainy: problemy derzhavnosti i sobornosti. – L'viv Instytut ukrajinovnavstva im. I.Kryp'akevycha NAN Ukrainy, 2000. – 346 s.

23. *Stakhiv M.* Zakhidna Ukrayina ta polityka Pol'shchi, Rosiyi i Zakhodu (1972-1918): U 2 tt. – Skrepton, 1958. – T.1. – 208 s.

24. *Stakhiv M.* Na perelomi. Korotka istoriya ukrajin's'koho politychnoho rukhu v novishykh chasakh. – L'viv: Samosvita, 1938. – 48 s.

25. *Stercho P.* Karpato-Ukrajin's'ka derzhava. – L'viv, 1994. – 188 s.

26. *Khymka Dzh.-P.* Zarozhennya pol'skoyi sotsial-demokratiyi ta ukrajin's'koho radykalizmu v Halychyni (1860-1890 pp.). – K.: Osnovni tsinnosti, 2002. – 382 s.

27. *Khymka Dzh.-P.* Ukrain's'kyi sotsializm Halychyni (do rozkolu v radykal'niy partiyi 1899 r.) // *Journal of Ukrainian Graduate Studies.* – № 7. – 1979. – P. 33-51.

28. *Fedaka P.* Narys istoriyi tovarystva «Prosvita» Karpats'koyi Rusi-Ukrainy (120-1939). – Uzhhorod, 1991. – 192 s.

29. *Shapoval M.* Shchodennyk // *Svoboda.* – N'yu-York, 1959. – 13 lyutoho.

УДК 929 Жихович
ORCID 0000-0002-7052-1472

Сергій КНИРЕВИЧ,
інженер, білорусознавець,
м. Прага, Чехія

Ольга ЗУБКО,
кандидат історичних наук,
докторант кафедри історії та культури Українського державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ЗАКАРПАТСЬКА «ОДИССЕЯ» «БІЛОРУСА НА СЛУЖБІ УНР» – ОЛЕКСАНДРА МАКСИМОВИ ЖИХОВИЧА (1928-1939 рр.)

Книревич С., Зубко О. Закарпатська «Одіссея» білоруса на службі УНР» Олександра Максимовича (1928-1939 рр.). Стаття містить матеріал одного із одинадцяти білоруських вояків Армії УНР, і го часу студента Української Господарської академії Подєбрадах (ЧСР). Переживши Другу світову війну у хословаччині, Олександр Жихович, через свої зв'язи українською політичною еміграцією міжвоєнних років 1953 р. був викликаний на допит чехословацько-радянським Комітетом Державної Безпеки. Відомості, отримані від нього в ході допиту, виносяться на історичний гал вперше.

Ключові слова: Армія УНР, білоруси, міжвоєнна Чехословаччина, українська політична еміграція, Подєбради, Хуст, Прага.

Книревич С., Зубко О. Закарпатская «Одиссея» «Белоруса на службе УНР» – Александра Максимовича Жиховича (1928-1939 гг.). Статья содержит материал об одном из одиннадцати белорусских воинов Армии УНР, в свое время студента Украинской Хозяйственной академии в Подєбрадах (ЧСР). Пережив Вторую мировую войну в Чехословакии, Александр Жихович, через связи с украинской политической эмиграцией межвоенных лет, в 1953 г. был вызван на допрос чехословацким Комитетом государственной безопасности. Известия, полученные от него в ходе допроса, выносятся на суд историков впервые.

Ключевые слова: Армия УНР, белорусы, межвоенная Чехословакия, украинская политическая эмиграция, Подєбрады, Хуст, Прага.

Knyrevych S., Zubko O. Transcarpathian «odyssey Alexander Maximovych Zhykhovych «Belarussian at UNR service» – (1928-1939). The article contains material about one of the eleven Belarussian soldiers of the UNR Army, at one time a student of the Ukrainian Economic Academy in Podєbrady (CHSR). Having survived the Second World War in Czechoslovakia, Alexander Zhykhovych, due to his connections with the Ukrainian political emigration of interwar years, in 1953, was summoned for questioning by the Czechoslovak-Soviet Committee of State Security. The information received from him during the interrogation was made for the first time in the historical community.

Keywords: UNR Army, Belorussians, interwar Czechoslovakia, Ukrainian political emigration, Podєbrady, Khust, Prague

© С. Книревич, О. Зубко.

Стаття надійшла до редакції 10 квітня 2019 року

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>